

עדיין חשים בדופק התקופה

יונה בחור

יגאל מוסינזון / אפורים כשק (סיפורים ומחזות) / מוסד ביאליק / 1989 / עמ' 472

בכל סיפורי מוסינזון – כשקוראים בהם היום, אחרי שעברו יותר מארבעים שנה מאז יצאו לראשונה – בולטת התפיסה הפואטית כי גורל היחיד אינו נטמע בגורל הציבור. גם כשהוא מעמיד עצמו מרצון לרשות הציבור הזה ומאבקו הצודק, יש ליחיד הקוד העצמי שלו, שהוא, לעתים, כבודו האנושי, ולעתים, גם הצלב שהוא נושא על כתפיו, ואת אלה לא בהכרח מכתיבה החברה. אדם לנפשו, אדם לגורלו, גם בתקופה הסוערת ההיא, גם ברגע היסטורי נחרץ כזה, כאשר גורל הפרט כמו מתבטל מפני גורל הציבור ומתמוזג עמו.

חוט השני בנובלה "השעה היעודה" הוא המתח הקבוע, הבלתי נפתר, בין השעה היעודה של הכלל, השעה ההיסטורית שרוב הגיבורים מגוייסיים אליה מרצונם, לבין השעה היעודה של הפרט שגורלו נחרץ – מי לחיים ואהבה, מי למוות קר וסוף פי. ואין המטרה הציבורית, נעלה ככל שתהיה, מבטלת את המתח הזה.

לא כל גיבורי הקובץ הם "מקוללים". להיפך, רובן של הדמויות ב"אפורים כשק" אינן נוטות לצד הקיצוניות, והן משתלבות בטבעיות בעלילה שבה חיי הקהילה וערכיה הם התשתית היומיומית שאי אפשר בלעדיה. כשם שניתן לאתר את המוטיבים של "הגיבור המקולל" בחשובים שבסיפורי הקובץ, דומה שכך ניתן לאתר בכל הסיפורים מגמות ומומנטים שנועדו לרסן את "האגו הארץ-ישראלי", לרכך את המיתוס הצברי ששלט בחשיבה של בני הארץ בתקופה ההיא, ובמשך שנים רבות אחרי קום המדינה.

ההוויה הקיבוצית הארץ-ישראלית המצויה במרכז סיפורי "אפורים כשק" אינה אי מבודד ליצמו. יש לה שלוחות אל מה שקורה במקומות אחרים בעולם, יש לה זיקה ורצף ליהדות הגולה, וכן, שורשים תרבותיים חו"ליים. זה מתבטא בלשון העשירה, הגבוהה, לעתים נמלצת ומסורב-לת מדי, לטעמנו היום.

בסיפורי מוסינזון לא נמצאים מוטיבים כנעניים הגורים נתק ביחס ליהדות הגורלה. מוצי בהם גם מומנט של עידון להיפך.

אירופי, מודעות תרבותית אליטיסטית, עניינים שעשויים להיחשב זרים לסיטואציה החברתית המתוארת.

בסיפורי מוסינזון קיימת גבורה, אבל מיתוס הגבורה אינו קיים. שמות הגיבורים והגיבורות אינם מצטלצלים עבריים במובהק, כפי שדרש בן-גוריון בשעתו. ליד עמרם, גרשון ומוטי יש יושקה ואיזידור ודולק. ליד דרווי – זונברג, ביק וגרין. ליד רות ושושנה – סוניה, צסיה ופרידל.

העידון הלא-צברי האופייני לסיפורי "אפורים כשק" מתבטא לא רק בתופעות חוזרות ונשנות של שימוש בלשון גנסי-נית, לא רק במומנטים האירוטיים הרבים

לא נס ליחם של סיפורי מוסינזון, שבהם בולטת התפיסה הפואטית שגורל היחיד אינו נטמע בגורל הציבור. דעה אחרת מזו שהתפרסמה לפני שבועיים במדור הספרות, על ההוצאה המחודשת של "אפורים כשק"

הקיימים בהם, בעיצוב דקויות היחסים שבינו לבינה. קיימת קשת רגשות שלימה, אפילו בעיצומו הקודח של הרגע ההיסטורי ומרכזיותו.

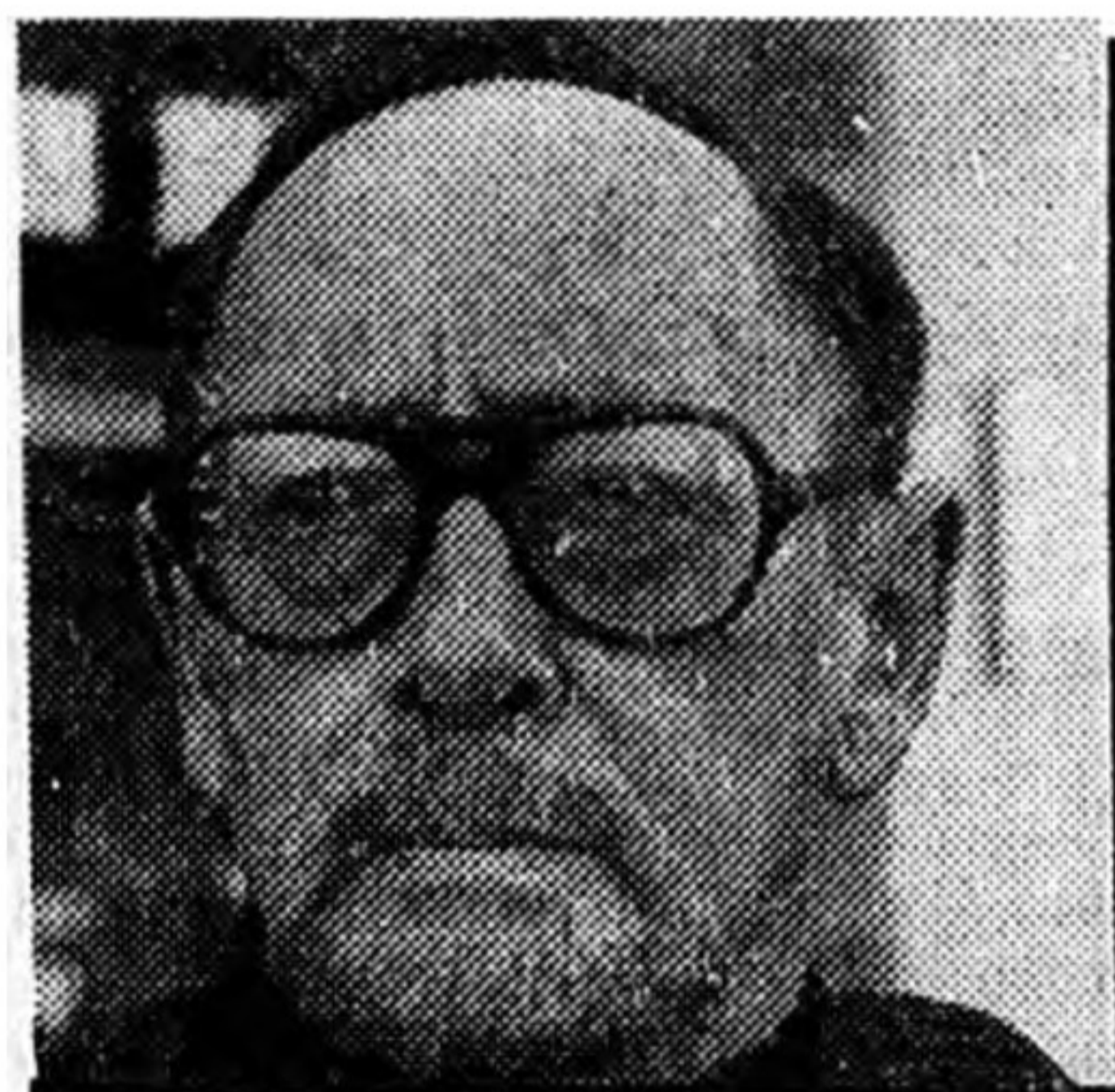
נוכרת וחוזרת בסיפורים כמיהה לרגע של אושר, אולי בלתי אפשרי. כמין קוני-טרפונקט לעולם של ברוטליות, כשמלחמה בעולם והאנשים לובשים חאקי. בסיפורים אחרים מתבטא העידון בקשת העשירה של זוויות הראיה הסיפוריות, כגון ב"השעה היעודה" (שם, עמ' 52) שאינן מניחות לשום רובד של מציאות להישכח, להתבטל, או להתגמד בפני הדרמה העיקרית.

הלשון הגבוהה, או הנמלצת לעתים, אינה קפריזה או מחדל. מוסינזון הצעיר לא התכוון להביע בסיפוריו את "החיים כמות שהם". היה לו עולם אנושי מורכב להביעו, אמת פיוטית שלא הסתפקה בחומרים המידיים, היומיומיים. הוא נדקק לכל הפאקטה של הצבעים כדי להביע

את תפיסתו שיש משהו בחיים האפורים כשק, שאינו יומיומי ואפור.

הוא טבע לשון אישית-ייחודית בדומה לס. יזהר, או עמליה כ. כרמון בסיפוריה הראשונים. גם רחל איתן ז"ל "חטאה" בראשית כתיבתה, לפני "ברקיע החמישי", בהתפרצות "בארוקית" של עושר לשוני מהמם, שרק בהדרגה למדה לרסן אותו. לדעתי, גם מוסינזון הצעיר לא עמד בפני זוי לשאוב מלוא חופניים מתרבות-לשון לא-צברית, ובאופן זה לבסס גם זיקה ורצף אל עולם מתמוטט של תרבות אירופית, שכאמן היה כמה אליו.

היום ניתן להתייחס אל העודף הלשוני

יגאל מוסינזון: כמיהה לרגע של אושר

במקום שהוא קיים כאל איפור וגלימה של שחקן-במה, שכוחו נובע מבפנים, ממקורות החוויה והכשרון. העוצמה התיאורית, המתח, הדרמה, הקונפליקטים האנושיים, הרגעים הליריים, או רגעי היאוש, עדיין חיים וקיימים. אמיתם הפנימית של רוב הסיפורים לא הלכה לאיבוד.

בין הסיפורים הקצרים של הקובץ ראוי להבליט את "ליל שרב", אשר הנפשות הפועלות בו הן: "הוא" ו"היא", בלי שמות כלל. זהו מעין מומנט מוסיקלי, יצירה אמנותית מושלמת. יש בה עומק, תנועה, עידון ודקות. איזון מלא בין המודעות החברתית לכורח השעה לבין תפיסת מרכזיותו של האדם וחשיבות חייו.

הנובלות (או הסיפורים הארוכים) "השעה היעודה", "הדרך ליריחו" "מתתיהו שץ", על שתי גירסותיה וגם "סרג'נט גרין", הן מהחשובות והמעניינות שבקובץ. ב"השעה היעודה" מתאזנים רבדי-המ-

ציאות השונים כאילו היו מוטיבים מוסיקליים. יסוד הפעולה מתאזן עם יסודות המסתורין והמתח (יסודות חשובים בפרט זה של מוסינזון). יסוד המיסתורין מתאזן עם יסוד הריאליה, לעתים, פרטי פרטים של ריאליה. אהבת-החיים של הצעירים מעומתת עם נכונותם להקרבה. המאבק הקיומי מעומת עם מסתורין המוות שאין לו שיעור – שאפילו איזה סבל ערבי (או דייג) מסוגל לייצג אותו.

חיוניותם של הלוחמים מעומתת עם זרותו של המת המובל ביניהם, מוסווה כאיש חי, כדי שלא ליפול בידי המשטרה הבריטית. דמותו של המת נראית כצל כה ומאיים בתוך תמונה של פעלתנות. ודווקא הסמיכות הפיזית שלו אל החיים (חיבוק בידי אשה במושב האחורי של המכונית) יוצרת מומנט דרמטי-ספרותי לאו דווקא מעודן, שבו מצטלבים הריאליה והאידיאליה באופן "טבעי".

הפואטיקה של "השעה היעודה" אינה מקבלת קרבנות כדבר מובן מאליה, אפילו בשם אידיאלים נעלים. גם אל חיי סבל ערבי שנקלע באקראי לפעולת חבלה הכרחית לא ניתן להתייחס כאל בעיה חשבונית. המומנטים הדרמטיים, המתח והמסתורין, הצטלבות הריאליה באידיאליה – כל אלה משתלבים במערך הכללי של הנובלה שבמרכזה האדם, על מורכבותו, חייו ומותו. בנובלה "הדרך ליריחו" העי-צוב הריאליסטי של המסופר עומד לרשות הקורא כמעט כמו מצלמה הנעה מן ההווה אל העבר ב"פלאשבק". האמת הפנימית של הנובלה שואפת להתרחק מן המיתוס של הגבורה.

הגיבורים הם שלושה נכים, שלושה שבוי-אדם, איש, איש וסיפורו. מכחולו הבוטה של המספר אינו מנסה לייפות את מצבם. להיפך. בתיאור הנכים משתקפת הברוטליות של עולמנו (גם תיאור התאבדותו הכפול של מתתיהו שץ, שירה בעצמו וגם תלה את עצמו, אין בה עידון מיוחד). אבל באמצעות שיחזור עברם, בקסם הסיפור עצמו, ברגעיו הליריים או האירוטיים המרגשים, מצליח המספר לגאול את כבודם האנושי של גיבוריו. והוא כוחה של ספרות טובה.

הקורא של היום יהיה מסוגל לחוש בסיפורים הללו את דופק התקופה ההיא הסעורה, בלי לאבד את המגע באמת האנושית היחידאית.